

НАРОДНА КУЛЬТУРА ФІНІВ У ТВОРЧОСТІ ХУДОЖНИКА-ЕТНОГРАФА ЮРІЯ ПАВЛОВИЧА

У статті висвітлюється діяльність українського художника-етнографа Юрія Павловича, який перебуваючи у 1905–1910 роках у Фінляндії, змальовував типи сільського і міського одягу фінів, замки, фортеці, краєвиди, народну архітектуру, рибальське начиння, човни тощо. Досліджується творчість етнографа Юрія Павловича та його здобутки в ділянці фіксації предметів матеріальної культури різних народів і його внесок у розвиток світової етнології.

Ключові слова: культура, одяг, архітектура, фіни, етнографія, побут, Фінляндія.

Важливим джерелом для пізнання різних культур народів світу є свідчення мандрівників, етнографів, художників. Особливий інтерес завжди становить одяг, побут різних народів, який свідчить про розмаїття культурних практик. Фіксація предметів культури повсякдення на початку XX століття прикметна ще й тим, що народна культура, незважаючи на стрімкі зміни, все ще залишалася певним етнічним маркером. А тому зображення фінів у національному вбранні українським художником-етнографом Юрієм Павловичем безсумнівно є значним внеском у вивчення культури народу.

Український художник-етнограф Юрій Юрійович Павлович (1872–1947) залишив нам у спадок понад десять тисяч етнографічних малюнків, на яких зафіксовані типи людей у народному одязі: українців, фінів, білорусів, узбеків, осетин та інших народів. Він був талановитим самобутнім художником, але сам вважав себе етнографом і все своє життя займався замальовками народного побуту. Малював щоденно зранку до пізнього вечора, незважаючи часто на нестерпні умови життя.

Юрій Павлович народився 1872 року у Києві. Батько, дійсний статський радник, походив з родини священика з Уманщини, ймовірно з села Сушківка. Дуже рано почав малювати і мріяв стати скульптором та художником. Ро-

дичі радили батькам віддати сина до художньої школи та батьки хотіли дати йому більш вигідну спеціальність і тому він вступив на юридичний факультет університету св. Володимира у Києві, а паралельно навчався в приватній Рисувальній школі відомого художника М. І. Мурашка. Навчаючись в університеті та у школі, юнак з самого ранку щоденно ходив на київський Сінний базар, біля якого жив неподалеку, і робив там замальовки продавців і покупців, вироби народних промислів, що продавалися, розваги, які відбувалися на базарі. Відтак у його колекції малюнків кінця XIX ст. збереглися різноманітні способи перенесення вантажу, використання вантажної мішки, кошика, корзини, вироби дрібних селянських промислів тощо.

Художник Микола Мурашко спочатку дещо критично поставився до малюнків Юрія, але цим він лише остаточно розвіяв мрію хлопця стати художником, але зміцнив бажання прислужитися етнографії. Під впливом праць етнографів, особливо Павла Чубинського, Ю. Павлович почав систематизувати зібраний матеріал за певною схемою. Це розвиток предмета у часі і просторі. Він змальовував народний одяг та спосіб його ношення в залежності від пори року й місцевості, селян та міщан, типи людей за професійною діяльністю тощо.

Після закінчення університету в Києві, Юрій Павлович у 1896 році переїхав до Петербур-

гу, де протягом 22-х років працював бухгалтером банку. Він наймав невелике помешкання, у якому розмальовував стіни українським орнаментом. Весь цей час проживання у Петербурзі у вільний час художник замальовував різні типи людей, досконало оволодів французькою та італійською мовами. У 1903 році художник приїжджав до Києва, Полтави, Харкова, щоб порадитися з відомими вченими-етнографами М. Біляшівським, Л. Падалкою, М. Сумцовим у справі фіксації предметів побуту та матеріальної культури. Вони порадили йому на основі зібраного матеріалу робити наукові узагальнення і систематизувати матеріал за певними принципами.

Юрій Павлович був непересічною особистістю. Він любив вставати на світанку дуже рано, влітку завжди о четвертій годині, щоб йти малювати місто, що пробуджується і його жителів. З'являлися перші заклопотані торгівці і він змальовував їхній вигляд, одяг, намагався передати настрій. У цьому плані його малюнки унікальні й неповторні, вони пізнавані, їх не можна сплутати з творчістю інших мистців. У цих малюнках проявився рідкісний дар філософа, психолога, етнографа, художника.

Як кожна творча людина він дуже любив подорожувати, а надто у ті краї, які ставали рідними й улюбленими. Такою стала для нього Фінляндія.

Протягом 1905–1912 років Ю. Павлович майже щорічно від'їжджав до Фінляндії на два-три тижні. Знайомився й захоплювався її багатою природою, архітектурою, людьми. Притаманна йому спостережливість фіксувала усі подробиці життя міста, елементи побуту, звички людей, характер. Тим його малюнки мають цінне історичне значення, як джерело для вивчення побуту, характеру, ментальності фінів початку ХХ століття. Очевидно, що вчені Фінляндії ще не встигли оцінити зроблене для їхньої культури українським художником. На щастя родина художника зберегла один із альбомів, на якому зверху зазначено «1905–1910 роки». У ньому сотні малюнків, на яких зображено краєвиди, пам'ятники архітектури Фінляндії і, насамперед, типи людей у традиційному та повсякденному одязі.

Ю. Павлович уміло передав регіональну специфіку одягу, її оздоблення, крій, спосіб ношення, елементи прикрас, головні убори різних верств населення.

У рукописному щоденнику Ю. Павловича знаходимо захоплення з приводу подорожей до Фінляндії. Йому, насамперед, подобалася стриманість, вихованість, культура людей. Він знаходив там найкращий відпочинок для своєї душі, замальовував і стомленого двірника, і веселу дівчину. Він любив малювати Турку, Савонлінну з її старовинною фортецею, старожитності Выборгу, пам'ятки народної архітектури, чудові краєвиди, побережжя озер. Але у етнографа особливий інтерес викликали місцеві жителі. Він спостерігав як заклопотані фіни йдуть до праці, спілкуються, прогулюються. Художник змальовував одяг, який носили представники різних соціальних категорій міста і села – робітники, службовці, рибалки, прибиральники в різні пори року. Зображення людей динамічні, передають настрій, соціальний стан. Повз око художника не

проходила мимо жодна дрібниця. Чи то прикраса у жінок, чи люлька у рибалки, чи плетений з лика кошик, мітла для замітання вулиць. Чистота для поселень у Фінляндії була притаманна здавна.

За тодішньою традицією усі жінки, особливо селянки, не виходили на вулицю без фартухів, які відігравали захисну магічну функцію і хоч мотивація втрачалася, традиція одягати на спідниці фартухи була абсолютно стійкою. Вони, залежно від місцевості, були однотонні, смугасті, прикрашені вишивкою. Також у селянок бачимо традиційні смугасті спідниці. Вони у різних місцевостях вирізнялися кольором, довжиною. Селянки переважно носили хустки і спосіб їх зав'язування був близьким до такого ж в українців. Повсякденний комплект жіночого одягу доповнювали такі елементи як безрукавний одяг та взуття, переважно з фабричних тканин. Але зустрічаються безрукавки традиційного крою з домотканих тканин. Часто зустрічаються замальовки жіночих постатей у традиційних сарафанах, оздоблених по низу тасьмою чи кольоровими стрічками. На особливу увагу заслуговують традиційні міські головні убори жінок. Окрім традиційних пов'язок, типу очіпків, жінки з міста у цей час носили різноманітні капелюшки за формою, оздоблені візерунками або квітами. Дівчата ходили заплетені переважно в одну косу. В холодну пору жінки носили різного виду півпальто і пальто. Верхній плечовий одяг вже на початку ХХ століття мав переважно міські форми крою, кольору, особливо, що стосується міського одягу чоловіків. Загалом жіночий одяг села і міста того часу ще досить добре зберігав національні традиції. Хоч видно було трансформації, особливо у верхньому плечовому одязі, але основний комплекс, який складався з сарафанів, смугастих спідниць, мережаних або вишитих фартухів, був переважаючим. Особливо використовували традиційний національний одяг під час різноманітних свят, які мав нагоду спостерігати художник.

Чоловічий одяг привертав увагу етнографа через його неоднорідність, пов'язану з професійною діяльністю. Тут він особливу увагу приділяв характеру людини. Це були поважні, добротні одягнуті чиновники, службовці у спеціальній формі, мужні суворі рибалки, дрібні торговці. Заможні комерсанти були одягнуті у костюм трійку. Це костюм ще доповнювався жилеткою у тон костюму. Різні соціальні групи чоловіків відрізнялися головними уборами. Робітничі верстви носили переважно різної форми кашкети та шапки. Службовці носили різноманітної форми капелюхи, які часом доповнювали довгими шарфами. Мали моду носити вуса і лише поодинокі зображення були з бородою. Чоловічий одяг більше аніж жіночий, вже відійшов від традиційного, він все більше набирал своєрідних європейських рис. Зберігав більше традиційні риси одяг рибалок, які були одягнуті у теплі бушлати з відкидним коміром, вони завжди зображувалися з люльками, у добротних високих чоботях, часто у традиційних головних уборах. Окремо варто відзначити різні форми взуття відповідно до сезону. Етнограф змальовував жінок і чоловіків різних вікових категорій та перевагу надав чоловікам з професійним стажем,

хоч часом змальовував і безтурботних молодиків. Звертав увагу на появу якихось нових модних тенденцій, як от використання парасольок, краваток тощо.

Звісно не можна було оминати чарівну природу Фінляндії. Етнограф малював озера з човниками. Місто Турку було улюбленим для художника. Він залишив замальовки цілих вулиць з будівлями, насадженнями, старовинний замок XIII століття. Його зачаровували пейзажі на узбережжі Балтійського моря. Не менш живописними були священні камені на узбережжях моря і багатьох озер.

Художник прислав своїм родичам до Києва листівку з найкращими побажаннями і щоб їм так було добре, як йому у Фінляндії. Цей альбом, завдяки родині був збережений і завдяки допомозі Посольства Фінляндської Республіки в Україні був виданий в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (*Павлович Юрій. Фінляндія 1905–1910. Альбом. Упорядники Валентина Борисенко, Віктор Пилипенко, Мікко Хаутала. – К.: Слово, 2001. – 64с.:іл.*).

Юрій Юрійович Павлович у 1918 році (за іншими даними 1914 р.) залишив Петроград і з молодю дружиною, італійкою за походженням, приїхав до Києва. Вона померла під час Голодомору у 1933 році. Біографія Юрія Павловича ще не до кінця вивчена, але тисячі його малюнків свідчать про те, що він активно співпрацював з усіма народознавчими осередками 1920–1930 років в Києві.

Видатний художник-етнограф, психолог, філософ доживав свої останні роки у повоєнному Києві у великій бідності і тяжких хворобах. Помер 13 вересня 1947 року і похований на Лук'янівському цвинтарі у Києві.

Його величезний внесок у дослідження української культури та різних народів світу має бути належно оцінений нащадками.

В статье освещена деятельность украинского художника-этнографа Юрия Павловича, который во время пребывания у Финляндии в 1905–1910 годах рисовал типы сельской и городской одежды финнов, замки, народную архитектуру, рыбацкие снасти и т. д. Исследуется творчество этнографа Юрия Павловича и его достижения в деле фиксации предметов материальной культуры разных народов и его вклад в развитие мировой этнологии.

Ключевые слова: культура, одежда, архитектура, финны, этнография, быт, Финляндия.

The article covers the activities of the Ukrainian artist and ethnographer, Yuri Pavlovych, who, during his stay in Finland in 1905–1910, painted types of rural and urban clothing of Finns, castles, folk architecture, fishing tackles, etc. The work of the ethnographer Yuri Pavlovych and his achievements in fixation of objects of material culture of different nations and his contribution to the development of world ethnology is researched.

Keywords: culture, clothing, architecture, Finns, ethnography, mode of life, Finland.

